

Von Minderheiten zu Volksgruppen. 20 Jahre Wiener Arbeitsgemeinschaft. Redigiert von Heinz Tichy–Ernő Deák–Richard Basler. Wien, 2004, 221 p. /Integratio, 22./

A kötet a Nemzetiségi Ügyek Bécsi Munkaközössége elnevezésű csoportosulás húszéves, 1983–2003 közötti tevékenységét foglalja össze. Ezt a csoportosulást 1983-ban az Ausztriában, elsősorban Bécsben és környékén élő nemzetiségek képviselői hozták létre, a kisebbségi léttel összefüggő problémáik elméleti megvitatására és a gyakorlati intézkedések javaslatainak kidolgozására. Tevékenységében kezdetektől részt vesznek a csehek, szlovákok, szlovének, burgenlandi horvátok és a magyarok képviselői. Később csatlakoztak a romák és a bécsi lengyelek is. A szervezet képviseli a népcsoportok közös érdekeit, oly módon, hogy szem előtt tartja az egyes csoportok sajátosságait és nemzetiségi specifikumait. Két évtizedes tevékenysége során a szervezet különböző formában lépett a nyilvánosság elé. Szimpóziumokat és vitákat rendezett, valamint szakmai előadásokat tartott ahol a nemzetiségek problémáit tárgyalták meg. Ezek közül igen lényegesnek bizonyultak a népszámlálások körül kialakult problémák. Tudjuk, hogy az osztrák népszámlások összeíró ívében nem szerepel sem a nemzetiségre, sem az anyanyelvre vonatkozó kérdés. Csupán a használt nyelv (*Umgangssprache*) adatai alapján lehet a nemzetiségi hovatartozást a hivatalos népszámlálási statisztikákból kiolvasni. Az egyes népcsoportok ezért minden népszámlálás előtt széleskörű felvilágosító tevékenységet folytatnak, amelyben felhívják a figyelmet a használt nyelvre vonatkozó rubrika pontos kitöltésére. Az ausztriai kisebbségek, másik fontos kérdése az általános iskolai nyelvoktatás. Pontosabban a kisebbség nyelvének az oktatása az általános iskolákban. Ausztriában ugyanis nincsenek a kisebbségek nyelvén oktató iskolák. A nemzetiségek lakta területeken viszont lehetséges a hivatalos óraszámok közé beiktatni az adott kisebbség nyelvének oktatását mint idegen nyelvet. Ez a gyakorlat az egyes nemzetiségeknél különbözik. A karintiai szlovének, akik egyébként igen markáns és öntu-

datos nemzetiségi érdekképviseléssel rendelkeznek, elutasítják az anyanyelven történő oktatást mondván, hogy hátrányba kerülnének a gyermekeik, ha nem sajátítanák el tökéletesen a német nyelvet. Így mára „elérték azt”, hogy a fiatalok már alig beszélik a szlovén nyelvet és drámaian megcsappant a szlovén nyelvet mint használt nyelvet feltűnő kisebbségek száma. Ami a magyar nyelv oktatását illeti, Felsőőrben (Oberwart) van részben magyar nyelven oktató gimnázium, ahol az irodalmat és a történelmet magyar nyelven oktatják.

A kötet összeállítóinak bevezetője után Erhard Busek, volt kancellárhelyettes, aki jelenleg az osztrák kormány különbiztosaként a stabilizációs paktum Dél- és Kelet-Európa országait érintő ügyeket koordinálja, írt rövid köszöntőt a kötethez. Hangsúlyozta, hogy a különböző népek és nyelvek Európájában, ahol az emberek egy országon belül is különböző nyelveket beszélnek, nagyon fontos egymás pontos megismerése és az ilyen ismeretek közvetítése. S ezen a téren a Nemzetiségi Ügyek Bécsi Munkaközössége az elmúlt húsz évben határozottan sokat tett, amelyet szívélyesen meg kell köszönni.

A jól áttekinthető kötet tartalmát az összeállítók három részre osztották. Az első rész a munkaközösség történetével foglalkozik. A második az ausztriai népcsoportokat mutatja be, a harmadik pedig tanulmányokat közöl a nyelvi jogok és az identitás kérdéseiről.

Az első részben négy írást találunk. A munkaközösség keletkezését és tevékenységét mutatja be az első írás, mely Deák Ernő és Heinz Tichy tollából származik. A szerzők visszatekintenek a kezdetekre, egy 1979-ben megjelent kötetre, amely bemutatja az ausztriai népcsoportokat. Ezt követően az 1983-as megalakulás körülményeit elemzik. Mindenekelőtt a népcsoportok összefogását tartották fontosnak, majd egymás problémáinak megismerését és megértését igyekeztek elérni. Így közösen tudtak fellépni a kisebbségi jogok elismertetése terén a kormányzati szervek partnereként. A beszámoló ezután évről-évre sorba áttekinti az egyes összejövetelek témáit és a munkaközösség életének egyes problémáit. Ez az áttekintés a végén közölt összefoglalóval szin-

te plasztikus képet nyújt az ausztriai népcsoportok szervezett tevékenységéről, és magáról a munkaközösségről is, amely keretet biztosított a népcsoportokat összefogó közös fellépéshez. A közös munkáról és a munkaközösség vezetőinek megválasztásáról számol be szinte jegyzőkönyvszerű hűséggel Gerlinde Stern-Pauer *Húsz év együttműködés a munkaközösségben* című további összefoglaló írásban. Ezt a részt két rövid megemlékező írás zárja a munkaközösség két már elhunyt vezetőjéről, a burgenlandi horvát Demeter Karallról és a bécsi cseh népcsoport hosszú éveken át köztiszteletnek örvendő vezetőjéről Karl V. Matalról. Mindketten a kezdetektől fogva tevékenyen részt vettek a munkaközösség munkájában.

A kötet legterjedelmesebb része a második rész vagy fejezet, amely összesen kilenc írást tartalmaz és hét ausztriai, főleg bécsi népcsoportot mutat be. Elsőként a Bécsben élő horvátok bemutatására kerül sor. Az 1991-es népszámlálás Bécsben 6400 olyan osztrák állampolgárt mutatott ki, akik használt nyelvként a horvátot jelölték meg. Burgenlandban pedig további 19 000 ilyen személy lakott. Tíz év múlva, 2001-ben, a népszámlálás Bécsben már 15 018, egész Ausztriában pedig összesen 45 194 horvát ajkú lakost mutat ki. Ez a növekedés, főleg Bécsben annak tudható be, hogy az osztrák kormány 1992-ben a horvát népcsoporthoz tartozóknak ismerte el a bécsi horvátokat. Továbbá ekkor alakult meg a horvátok kulturális egyesülete, amely a nemzeti identitás megőrzésében igen nagy jelentőséggel bír. A következő népcsoport a roma és sinti lakosság, amely nyelvileg tarka képet mutat. Az 1991-es népszámlálás során mindössze 95 személy jelölte meg a roma nyelvek valamelyikét mint használt nyelvet. Ezért az ausztriai romák létszámára vonatkozólag csak becslést számokra lehet támaszkodni. Magának a beszámoló összeállítójának becslése is igen tág keretek között mozog, 10 000 és 40 000 közé teszi a főleg Burgenlandban élő roma lakosság létszámát. Az osztrák kormány a romákat is csak 1992-ben ismerte el hivatalosan népcsoportként. Az Ausztriában élő szlovákok szintén 1992-ben kapták meg a hivatalos népcsoport státuszt. A beszámoló készítője, Vladimír Mlynar azonban

megjegyzí, hogy az igazi elismerésük azonban csak Csehszlovákia szétválása után, 1993-ban kezdett kibontakozni. A 2001-es népszámlálás mindössze 1800 szlovák nyelvet használó személyt mutatott ki. A becslések szerint azonban mintegy 20 000-re tehető a szlovákok száma Ausztriában. A szlovén kisebbség Ausztriában elsősorban az ország déli részén, Karintiában él, a Szlovéniához közel eső területeken. Mintegy 15 000-re tehető a számuk, ebből Bécsben 3-4 ezer él. A népcsoport vezetői szerint azonban 30 000 szlovén származású lakossal kell számolni. A szervezetségük messze felülmúlja a többi ausztriai népcsoport szervezetségí szintjét. A tartomány politikai életében is részt vesznek. Identitástudatuk igen erős, de a szlovén nyelvet már egyre kevesebben beszélik. Ausztriában sajátos helyzet van kialakulóban ezen a téren. Richard Basler az ismertetett kötet összeállítója készítette a beszámolót a ausztriai cseh népcsoport helyzetéről. A cseh jelenlétének Bécsben és Ausztriában gazdag történelmi hagyományai vannak, melyek a Habsburg Birodalom 16. századi történetéig nyúlnak vissza. Erről ad rövid áttekintést a szerző. Felsorolja továbbá azt a 19 különféle egyesületet, amelyeket a bécsi, illetve ausztriai csehek működtetnek napjainkban is. Némelyikük még a 19. században alakult. A 2001-es népszámlálás szerint Bécsben 7769, egész Ausztriában pedig 17 742 személy jelölte meg a cseh nyelvet általa használt nyelvként. Külön beszámoló ismerteti a cseh iskolaügy fejlődését és mai helyzetét. Bécsben 1918 után alakultak cseh nyelvű oktatási intézmények. Ebből egy a mai napig létezik, mely az óvodától az érettségíig biztosítja az oktatást és nevelést. Az oktatás nyelve a cseh, a szlovák és a német, de az intézmény rugalmasan alkalmazkodik az igényekhez és szükség szerint bevezeti az angol, francia és más nyelvű oktatást is. A 2003/2004-es iskolaévben az intézményt 333 gyermek látogatta. A magyar kisebbség helyzetéről szóló beszámolót Deák Ernó készítette. Részletesen elemzi a magyar ajkú lakosság számának változásait a 20. század második felében. Ezek szerint 1981-ben 15 875, 1991-ben 33 459, 2001-ben pedig már 40 583 személy jelölte meg a magyar nyelvet használt nyelvként Ausztriá-

ban. Ez az emelkedés többek között a magyarországi rendszerváltozásnak, ill. annak tudható be, hogy az osztrák kormány 1992-ben a népcsoport státuszba sorolta az 1956-os és az az után menekülteket is. A magyar nyelvtanítás kérdéseit egy külön írásban Dujmovics Dénes ismerteti. A Bécsi Magyar Iskola immár a harmadik generációs gyermekeknek oktatja a magyar nyelvet hétvégeken 2-3 órában. Bécsben ennek az igénye 15-20 család esetében van meg. Ezek kísérik meg gyermekeiknek megtanítani a szülőket, illetve a nagyszülőket nyelvét. Deák Ernő a beszámolójában azonban rámutat, hogy a harmadik generációnál a nyelv és a magyar identitás megtartása már gyakran nem sikerül. A kötet második részének utolsó beszámolója az Ausztriában élő lengyelek helyzetét ismerteti. Hosszabban elemzi a történelmi hagyományokat. Elsősorban azt az eseményt, amikor 1683-ban a törökök által ostromlott Bécsben Sobieski János lengyel király seregei szabadították fel. A lengyelek számáról a beszámoló szerzője azonban csak becslést közöl. Ezek szerint kb. 50 000-re tehető az Ausztriában élő lengyelek száma, ennek 90%-a Bécsben él.

Az ismertetett kötet harmadik részét tanulmányok töltik ki. Az elsőt Johann Landstätter tollából olvashatjuk *A használt nyelv fogalma a népszámlálásban* címmel. Ebben áttekintést nyújt a fogalom múltbeli és nemzetközi használatáról. Ausztriában 1951-től használják ezt a fogalmat, illetve kérdést a népszámlálásoknál. Ezzel a 19. században bevezetett tradíciót folytatták. Ugyanis 1880–1910 között az összeírásoknál már rendszeresen megtalálható volt a használt nyelv (Umgangssprache) fogalma mint kérdés. A tanulmány kitér néhány európai országban ezen a téren bevezetett gyakorlatra. Számos helyen az anyanyelvre kérdeznek rá. De például Svájcban úgy szól a kérdés, hogy jelölje meg azt a nyelvet, amelyet saját megítélése szerint a legjobban bír. A szerző ismerteti a kérdésfeltevés különböző változatait. Végül statisztikák és grafikonok bemutatásával illusztrálja a kérdésre adott válaszokat az ausztriai népszámlálásoknál. A második tanulmányt Heinz Tichy készítette *A nemzetiségi jogok jelenlegi fejlődése Európában* címmel. Két alapvető nemzet-

közi egyezményt tekint át, a kisebbségi jogokról szóló keretegyezményt, valamint az európai nyelvi chartát. Ezek ismert dokumentumok. A szerző elemzése a gyakorlati megvalósulásuk lehetőségeit és nehézségeit elemzi. Egyben rámutat a kiegészítésre szoruló részletekre is. A fejezet és egyben a kötet utolsó írása Cserján Károly, Bécsben élő szociológus tollából származik, aki 60 mélyinterjú alapján próbálta az ausztriai magyarok identitástudatának állapotát felmérni. A tanulmány címe *Az identitás komponensei az ausztriai magyaroknál*. Rendkívül érdekes és tanulságos elemzésben ismerteti a feltett kérdéseket, az arra kapott válaszokat pedig összefoglaló elemzésben adja közre.

Megállapítható, hogy az ismertetett kötet igen tanulságos és hasznos információkat tartalmaz az ausztriai kisebbségek helyzetéről. Számos vonatkozásban túl is lép az ország keretein és az európai kisebbségi jogok és gyakorlat kérdéseit is felveti, amelyek érintik a szlovákiai kisebbségeket is. A kötet végén a szerzőkről található adatokat, majd néhány fontosabb rendezvényről készült fénykép is illusztrálja a munkaközösség tevékenységét.

Varga Sándor

Fodor István: A világ nyelvei és nyelvcsaládjai. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2004, 315. p.

2004-ben a Tinta Könyvkiadó komoly feladatra vállalkozott. Nem kisebb célt tűzött ki, mint megjelentetni egy olyan nagy sikerű kézikönyv változatát, amelyet öt évvel korábban az Akadémiai Könyvkiadó már megjelentetett. Természetesen a Tinta Könyvkiadó által kiadott könyv célja nem az volt, hogy konkuráljon az 1999-ben megjelent könyvvel (amit a két könyv méretét nézve nem is tudna), hanem, hogy a világ nyelveiről szóló legfontosabb információkat összegezze egy kevésbé szakmai célcsoport számára. A két könyv így nemcsak méretében, hanem célközösségében is különbözik egymástól: az Akadémiai Könyvkiadó könyve lexikon, s célközönségének leginkább a nyelvészeket tekintti, a Tinta Könyvkiadó gondozta könyv pedig inkább te-